

Ihmisarvoista vanhuutta toteuttamassa

**LOPPURAPORTTI
SámiSosterin osa-hankkeesta
2009**

Sisällys

Johdanto		3
1.	Hankkeen toimintaympäristö	4
1.1.	Kirkon saamelaistyö	7
2.	SamiSoster ry hankkeen toteuttajana	8
3.	Anna&Arvo- hankkeen toteutus	9
3.1.	Hankkeen hallinnointi	9
3.2.	Tavoitteet	10
3.3.	Resurssit	12
4.	Anna&Arvo konkretisoituu monessa toiminnassa	12
4.1.	Vanhusten yhteinen tapahtuma	13
4.2.	Vuosittaiset omaishoitajien leirit	14
4.3.	Lapin rovastikunnan omaishoitajien kylpylämatka	16
4.4.	Kaksikieliset virsilaulutilaisuudet	17
4.5.	Puolisonsa menettäneiden kurssi	18
5.	Alueellisesti tapahtuu	17
5.1.	Joulujuhla	18
5.2.	Perheiden yhdessäolopäivä	19
6.	Paikallista toimintaa	
6.1.	Enontekiö	
6.2.	Utsjoki	
6.3.	Vuotso	
7	Syntyikö toimintamalli	
8.	Anna&Arvo haastattelut saamelaisalueella	
9.	Johtopäätöksiä	

Lähteet

Johdanto

Yhteisvastuukeräyksen teema vuonna 2006 oli Ihmisarvoinen vanhuus. Tavoitteet pohjautuivat kirkon vanhustyön strategiaan ja Kirkon Sosiaalifoorumin työskentelyyn. Yhteisvastuu-hanke Anna & Arvo, toteutettiin vuosina 2006- 2008 yhteistyössä seurakuntien ja paikkakunnilla toimivien yhteistyöverkoston kanssa. Anna&Arvo hankkeen johtoryhmä valitsi hankkeeseen 32:sta hakemuksesta 10 seurakuntaa ja yhden järjestön, SamiSoster ry:n, joka työskentelee saamelaisalueella saamelaisvanhusten parissa yhdessä alueen seurakuntien ja kirkon saamelaistyön kanssa. Valtakunnallisuus varmistettiin valitsemalla kustakin hiippakunnasta vähintään yksi paikkakunta. SamiSoster toteutti hankkeen yhteistyössä kirkon saamelaistyön, seurakuntien, yhdistyksen eri hankkeiden ja muiden alueella toimivien yhdistysten kanssa.

Ihmisarvoiseen vanhuuteen kuuluu turvallisuus, ja tieto siitä että elämän perusedellytykset ovat kunnossa: asuminen ja ruoka on turvattu, sairauksiin saa hyvää hoitoa, hädän tullen on tavoitettavissa joku, joka voi tulla apuun. Ihminen tarvitsee toista ihmistä myös jakaakseen elämäänsä – sen iloja ja huolia. Ihmissuhteet ja tuttu yhteisö ovat erityisen tärkeitä vanhalle ihmiselle.

SámiSoster ry:n kohderyhmänä ovat olleet erityisesti saamelaiset vanhukset ja omaishoitajat, mutta toimintaan on kutsuttu mukaan kaikki alueen vanhukset erittelemättä ketään syntyperänsä vuoksi. Yhdistys on toteuttanut hanketta yhdessä kirkon saamelaistyön ja eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Erityisesti hankkeessa on saatettu yhteen eri alueiden saamelaisia vanhuksia, edistetty sukupolvien välistä kanssakäymistä sekä luotu verkostoja ja tehty vaikuttamistyötä.

Anna & Arvo on luonut mahdollisuuksia tulla toisten pariin järjestämällä vanhuksille tapahtumia ja vertaisryhmiä sekä omaishoitajille leirejä. Saamelaisalueella Anna & Arvo – hanke on myös herättänyt keskustelua kirkon saamelaistyön tarpeista ja

toiminnan mahdollisuuksista, sekä luonut verkostoja virallisten tahojen ja kolmannen sektorin välille, ja kehittänyt malleja, joissa virallinen ja epävirallinen apu kohtaavat, ja voivat tukea sopivalla tavalla toisiaan.

1. Hankkeen toimintaympäristö

Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin, Utsjoen kuntien alueet ja Sodankylän kunnasta sen pohjoisosa, Lapin paliskunnan alue. Saamelaisalue on laajuudeltaan n. 35 000 km², ja asukkaita n. 12 000.

Saamelaisia Suomessa on 9350, joista n. 3600 asuu saamelaisten kotiseutualueella ja yli puolet noin 54 % (5100) asuu saamelaisalueen ulkopuolella ja ulkomailla. Saamelaiset ovat kotiseutualueellaan kolmasosan vähemmistönä alueen asukkaista (19 229 asukasta)¹, vain Utsjoen kunnassa saamelaiset ovat enemmistönä. Enontekiöllä saamelaisia on 20 % (kunnan asukasluku on 1965), Inarissa 32 % (kunnan asukasluku 6953) kunnan asukasluvusta ja Sodankylässä, Lapin paliskunnan alueella asuu 170 saamelaista ja koko kunnan väestöstä n. 2,5 % on saamelaisia (kunnan asukasluku 8 980). Utsjoella saamelaiset ovat enemmistönä muodostaen n. 65 % kunnan asukasluvusta (1331)².

Suomessa puhutaan kolmea saamenkieltä; pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Saamenkieltä puhuu vajaa puolet saamelaisista. Heistä 70-80% käyttää pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea kumpaakin alle 15% saamenkielisisistä saamelaisista. Inarin- ja koltansaamea puhutaan pääosin Inarin kunnan alueella.

Saamelaisten kulttuurin ja kielen ja hyvinvoinnin turvaamista sekä kehittämisen edellytyksiä heikentävät monet samansuuntaiset yhteiskunnalliset muutokset. Erityisesti saamelaisväestön pitkään jatkunut muuttoliike kotiseutualueensa

¹ Lapin liiton tilasto 21.2.2008, lukuun 19 229 sisältyy koko Sodankylän kunnan väkiluku.

² Saamelaiskäräjät 2008.

ulkopuolelle eteläisen Suomen kasvukeskuksiin asettaa vakavan haasteen eri toimijoille. Saamelaisyhteisön heikkenemisellä on suuria sosiaalisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Sen vuoksi on tärkeätä, että saamelaisten arvojen ja perinteisen tietämyksen perustalta edistetään monialaista toimintaa yhteisön heikkenemisen pysäyttämiseksi. Saamelaisten elinolosuhteisiin ja hyvinvointiin vaikuttavat mm. elinkeinot, työllistyminen, asuminen ja palvelut. Tarvitaan aktiivisia toimia saamelaisten elinolojen kehittämiseksi, sillä saamelaiset voivat pysyä kotiseutualueellaan vain, jos heidän elämisen edellytyksensä on riittävän turvattu.

Saamelaisalueen väestöpohja on pieni, asutus harvaa ja etäisyydet pitkiä. Syrjäkylät tyhjenevät työikäisestä väestöstä ikääntyvien ihmisten jäädessä asuinsijoilleen. Tämä lisää enenevässä määrin sosiaali- ja terveystalouden sekä erilaisten tukitoimien tarvetta ikäihmisten kotona asumisen tueksi. Kyliltä ovat kadonneet kyläkaupat samoin kuin pankki- ja postipalvelut ja julkinen liikenne on vähentynyt, loppuen osin kokonaan. Yksityistä palvelutuotantoa sosiaali- ja terveysalalla ei juuri ole syntynyt, minkä vuoksi palvelujen tarvitsijat ovat erittäin riippuvaisia kunnan, seurakunnan tai järjestöjen järjestämistä palveluista. Saamelaisalueen kuntien huono taloudellinen tilanne, korkea työttömyys, väestörakenteen negatiivinen muutos syntyvyyden alenemisen ja muuttotappion seurauksena vaikuttavat kuntien palvelurakenteisiin heijastuen myös heikentävästi saamelaisväestön elämisen ehtoihin ja hyvinvointiin.

Saamelaisten perinteiset elinkeinot käsittävät poronhoidon lisäksi ns. luontaiselinkeinoja kuten keräilyä, kalastuksen ja metsästyksen, sekä käsityöt. Noin 40 % saamelaisista saamelaisalueella saa elantonsa näistä elinkeinoista. Saman verran saa elantonsa palveluelinkeinoista. Jonkin verran harjoitetaan myös maa- ja metsätaloutta. Poronhoito on mahdollistanut ihmisten toimeentulon vuosisatojen ajan ja taannut harvaan asutun seudun elinvoimaisuuden. Poronhoidon elinvoimaisuus näkyy vanhojen perinteiden säilymisessä ja elinkeinon jatkumisessa sukupolvelta toiselle. Nykyisin saamelaiset eivät saa enää riittävää toimeentuloa perinteisistä elinkeinoistaan. Tämä vaikuttaa monin dramaattisin tavoin koko saamelaiseen kulttuuriin ja elämänmuotoon. Perinteisten elinkeinojen merkityksen väheneminen heikentää saamen kielen ja kulttuurin elinvoimaisuutta ja osaltaan pakottaa erityisesti saamelaisnuoria muuttamaan pois perinteisiltä asuinalueilta.

Monen sukupolven kattavat perheyhteisöt, laajat sukulaisuussuhteet ja yhteenkuuluvuuden tunne ovat tärkeitä tekijöitä saamelaisen yhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi. Samalla ne ovat tärkeitä tekijöitä kielellisen ja etnisen identiteetin säilyttämisessä. Ikäihmisten huomioiminen paikallisyhteisön merkittävänä voimavarana on sen vuoksi tärkeää. Saamelaiset ikäihmiset haluavat asua kotona kotikylissään. Pitkät välimatkat ja haja-asutus asettavat haasteita ikäihmisten alueellisten palvelujen kehittämiselle ja monipuolistamiselle. Ikäihmisten kotona asumista turvaava, toimintakykyä ja vireyden ylläpitämistä tukeva, kokonaisvaltainen ikäihmisspolitiikka on myös parasta ennaltaehkäisevää perhe- ja lapsityötä. Yhteisöllisyyden heikkeneminen lisää riskiä vanhempien vaikeuksien heijastumisesta lapsiin.

Perinteisessä saamelaiskulttuurissa ympäröivään luontoon sopeutuminen on ollut saamelaislasten sosiaalistamisen päätehtävä. Kasvatuksen yksi keskeisin tavoite on kiinnittää lapsi omaan kulttuuriin. Lapset kiinnittyvät kulttuuriinsa yhteistoiminnallisuuden ja työn kautta oppien näin sopeutumaan luontoon ja selviytymään elämässään. Vanhempien erityisenä huolenaiheena on se, miten he onnistuvat siirtämään kulttuuritietouttaan ja saamelaista identiteettiään lapsille. Lasten kasvatukseen osallistuvien kodin ulkopuolisten tahojen (päivähoito, koulu) arvomaailmojen ja kasvatustavoitteiden erilaisuus eivät huomioi saamelaisperheiden tarpeita ja kasvatustavoitteita (kieli, luonnon tuntemus, suku, kulttuuriperinne, elinkeino) vaan lapset ja nuoret omaksuvat suomalaiset arvot ja etäännyvät saamelaisesta taustastaan. Tutkimuksen mukaan nuoret kokevat olevansa saamelaisia erityisesti sukujuurtensa ja elinkeinonsa kautta. Nuoret pitävät kulttuurin jatkumista, perinteitä ja sukulaisuussuhteita tärkeänä asiana. Pirstaloitunut identiteetti ja saamen kielen taitamattomuus aiheuttavat nuorille paineita.³ Saamelaisnuorten elinoloja parannettaessa heitä tulee tukea oman kulttuurin sisällä.

Yleisesti tunnistetut syrjäytymistekijät ja syrjäytymisprosessit kohtelevat saamelaisia erityisin tavoin. On tärkeää huomata, että saamelaisväestöön kohdistuu kaksinkertaisia

³ Magga, 2004

syryjätymisprosesseja; voidaan puhua ”kaksinkertaisen syryjätymisen ilmiöstä/riskistä”. Saamelaiset elävät yhtä aikaa sekä valtahteiskunnan institutionaalisten rakenteiden, toimintojen ja kehitysprosessien että omien kulttuuristen ja yhteisöllisten toimintojen ja kehitysprosessien piirissä. Yleiset yhteiskunnalliset syryjätymisprosessit koskettavat saamelaisia ja vaikuttavat heidän elämäntilanteisiinsa ja valinnan mahdollisuuksiinsa samansuuntaisesti kuin keskimäärin valtaväestöön. Toisaalta yhteiskunnallisen kehityksen myötä saamelaiskulttuurissa ja yhteisössä toimivat myös omat prosessit, jotka voivat tuottaa syryjätymistä. Nämä prosessit ovat osin kietoutuneet toisiinsa, mutta niillä on myös omia kehityspiirteitä. Saamelainen ihminen voi siten syryjätymä tai menestyä monentasoisesti; joko molemmissa kehitysprosesseissa tai vain toisessa.

1.1 Kirkon saamelaistyö

Saamelaispappi

Suomen saamelaisalueella toimii saamelaispappi, jonka virka on hallinnollisesti liitetty Inarin seurakunnan yhteyteen, mutta jonka työalueeseen kuuluu koko saamelaisalue. Saamelaispappi palvelee saamelaisia heidän omalla kielellään toimituksissa, jumalanpalveluksissa ja rippikoulussa. Saamelaisalueella käytetään suurissa juhlissa myös erityistä saamen messua, jossa on oma saamelaisesta perinteestä nouseva messusävelmistö. Käytössä on saamenkieliset kirkolliset kirjat ja muuta saamenkielistä hengellistä kirjallisuutta, kuten saamenkielinen Kotien rukouskirja. Kesäkuussa 2009 on Inarissa Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän saamelaisten yhteiset Saamelaiset kirkkopäivät. Ensimmäiset saamelaiset kirkkopäivät pidettiin Jokkmokissa Ruotsissa vuonna 2004. Saamelaiset kirkkopäivät Inarissa ovat järjestyksessään toiset.

Saamelaisdiakonissa

Inari-Sodankylän alueella on Saamelaisdiakonissan virka, jonka tehtävän painopisteenä on erityisesti saamelaisalueen syryjäseudut (entinen rajaseutuvirka) ja yleisesti koko Inari-Sodankylän saamelaisalueen väestö. Utsjoki-Enontekiön alueella saamelaistyö sisältyy yleiseen seurakuntatyöhön. Saamelaisdiakonissan yhteistyö

Utsjoen ja Enontekiön diakoniatyön kanssa on tiivistä. Anna ja Arvo-projektin myötä yhteistyö Sami Sosterin ja kirkon saamelaistyön välillä on tiivistynyt huomattavasti.

Saamelaistyön sihteeri

Syyskuussa 2008 Oulun hiippakunnan tuomiokapitulissa aloitti työnsä saamelaistyön sihteeri. Viranhaltijan tehtäviin kuuluu saamelaisen kirkollisen työn ja erilaisten hankkeiden koordinointi. Saamelaistyön sihteeri huolehtii myös saamenkielisestä kirkollisesta kirjallisuudesta ja osallistuu saamelaisen kirkollisen työn toteutukseen erityisesti saamelaisalueen ulkopuolella. Hän hoitaa myös Barentsin alueen saamelaisia kirkollisia yhteyksiä.

Saamelaistyön neuvottelukunta

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli perusti joulukuussa 2008 saamelaistyön neuvottelukunnan. Neuvottelukunnan tehtävänä on suunnitella kirkon saamelaistyön sisältöä ja tulevaisuutta.

2. SámiSoster ry hankkeen toteuttajana

SámiSoster ry on valtakunnallinen yhdistys, joka on perustettu vuonna 1997 ja tämä vuosi on yhdistyksen kymmenes toimintavuosi. Järjestö on Suomessa ainoa saamelainen sosiaali- ja terveysalan järjestö. Yhdistyksen kielet ovat saame ja suomi ja kotipaikka Inari.

Sääntöjen mukaisena tarkoituksena on valvoa, ylläpitää ja edistää saamelaisten asemaa ja oikeuksia alkuperäiskansana sosiaali- ja terveysalalla kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä.

Yhdistys on monialajijärjestö ja saamelainen toimija suomalaisessa yhteiskunnassa. SámiSoster ry:llä on vastuullinen ja haastava tehtävä, koska toimintaympäristö on rakentunut suomalaisen valtaväestön kulttuurin ja kielen pohjalta rakennettu. Toimintakenttä on laaja niin maantieteellisesti kuin kohderyhmiensäkin puolesta. Yhdistyksen rooli ja tehtävät ovat monipuolisia ja monentasoisia. Yhdistys on mm.

saamelaisten avuntarvitsijoiden tarpeiden esille nostaja ja viestittäjä, tulkki ja sillanrakentaja, tiedottaja, kehittäjä, verkonkutoja ja koordinoija.

Yhdistyksen toiminnan lähtökohtana on saamelaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä saamelaisen yhteisön elinvoimaisuuden vahvistaminen saamenkielellä, saamelaisten arvojen, perinteisen tietämyksen, elämäntavan ja kulttuurin perustalta.

SamiSosterin toimintastrategia 2009-2011: ssa on yhdeksi painopistealueeksi nimetty ikäihmisten aseman ja toimintakyvyn edistäminen. Saamelaisten vanhusten syrjäytyminen liittyy läheisesti heidän päivittäiseen mahdollisuuksiinsa kommunikoida omalla äidinkielellä. Keskustelut vanhukselle läheisistä asioista hänen omalla äidinkielellään säilyttävät hänen henkisen vireytensä. Vanhustenhuoltolaitoksissa ja palvelutaloissa tulisi saamelaisella vanhuksella olla yhdenvertainen mahdollisuus päivittäin käyttää omaa äidinkieltään. Vanhustenhuollon palvelujen uudelleen järjestämisessä ja kehittämisessä tulee huomioida dementiaa sairastavien saamenkielisten vanhusten erityistarpeet. Saamelaisella vanhuksella on myös laitoshoidossa yhtäläinen oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan (PL 17.3 §).

SámiSoster ry:llä on 10–13 työntekijää ja kehittämishankkeita eri puolilla saamelaisaluetta. Pääosan toiminnasta rahoittaa Raha-automaattiyhdistys ja sen lisäksi Terveyden edistämiskeskus, Kirkkopalvelut, kunnat ja työvoimahallinto.

3. Anna & Arvo –hankkeen toteutus

Anna&Arvo- hanke toteutettiin SamiSosterin koordinoimana koko saamelaisalueella monitoimijaisen verkoston yhteistyönä. Osa toiminnasta toteutettiin vahvistamalla olemassa olevaa toimintaa alueella ja osittain luotiin uudenlaista toimintaa.

3.1. Hankkeen hallinnointi

Yhdistyksen hallitus nimesi hankkeen vastuuhenkilöksi toiminnanjohtaja Ristenrauna Maggan sekä vahvisti hankkeen toteuttamissuunnitelman työryhmän esityksen pohjalta. Lisäksi hallitus antoi johtoryhmälle valtuudet tehdä tarvittavia muutoksia määrärahojen puitteissa.

Hankkeen johtoryhmänä on toiminut SamiSoster ry:ssä toiminnanjohtaja Ristenrauna Magga ja Pärjään kotona - hankkeen projektikoordinaattori Leena Palojärvi, yhdistyksen hallituksen varapuheenjohtaja Anne Näkkäläjärvä sekä kirkon saamelaistyön edustajina saamelaisten pappi Tuomo Huusko ja saamelaisdiakonissa Anja Karhula.

SámiSoster ry:n Birgen Ruovttus - Pärjään kotona – hankkeen projektikoordinaattori Leena Palojärven tehtäviin sisällytettiin mm. omaishoitajien leiritoiminnan suunnittelu ja toteuttaminen. Pärjään kotona - hanke toimii Enontekiöllä ja kohderyhmänä ovat vanhukset.

Kirkkopalvelujen myöntämällä hankerahalla ei ole voinut maksaa yhdistyksen työntekijöiden palkkoja. Avustusta on voinut käyttää hankesuunnitelman mukaiseen toimintaan ja koordinaattorien työpanos on saatu yhdistyksen muista hankkeista ja toiminnasta.

3.2. Hankkeen tavoitteet:

Valtakunnallisesti Anna & Arvo –hankkeen päätavoitteina olivat ihmisarvoisen vanhuuden toteuttaminen, vanhusten yksinäisyyden lievittäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Päätavoitteiden saavuttamiseksi asetettiin alatavoitteita.

SamiSoster ja kirkon saamelaistyön asettamat tavoitteet hankesuunnitelmassa olivat:

- ❖ Eri ikäisten, syrjäytymisvaarassa olevien saamelaisten ihmisten hyvinvoinnin edistyminen.

- ❖ Toimintamallin kehittäminen haja-asutusalueella eri sukupolvien väliselle vuorovaikutukselle, joka tukee vanhusten toimintakykyä.
- ❖ Toimijaverkostoon perustuvan toimintamallin syntyminen sekä omaishoitajien sekä vanhusten vertaisryhmien kehittyminen.

Hankkeen tavoitteiden konkretisointi

Hankkeen käynnistyessä johtoryhmä, linjasi toimintatavat ja periaatteet Anna & Arvo-hankkeen asettamien tavoitteiden toteuttamiseksi ja totesi, että saamelaisalueella asetetut tavoitteet sisältävät valtakunnallisen hankkeen tavoitteet. Todettiin, että pitkät välimatkat saamelaisalueella ovat merkittävä tekijä ja useimmiten suurin este vanhusten osallistumismahdollisuuksissa. Valtakunnallisessa Anna & Arvo -hankkeessa tavoitteet konkretisoituivat teemoihin: etsii ja auttaa vanhuksia sekä luo mahdollisuuksia tulla toisten pariin.

Päätettiin toteuttaa toimintaa koko saamelaisalueella järjestämällä yhteisiä tilaisuuksia, koska sillä tavoin saavutetaan vanhuksia kotikäyntityötä laajemmin. Valtakunnallisen hankkeen tavoite kotikäyntityön kehittäminen rajattiin tietoisesti pois. Vanhusten lisäksi kohderyhmänä olivat omaishoitajat ja läheiset, koska heidän jaksamisellaan on vaikutusta vanhusten hyvinvoinnille.

Valtakunnallisen hankkeen tavoite edistää sukupolvien välistä yhteistyötä soveltui luonnollisesti saamelaisalueen olosuhteisiin sekä saamelaisten kulttuuriin. Se myös soveltui hyvin seurakunnan saamelaistyöhön ja SámiSosterin toimintatapoihin. Johtoryhmä totesi, että tilaisuuksia on osaltaan kohdennettava koko yhteisöön, jolloin eri sukupolvet ovat mukana. Sukupolvien välinen kanssakäyminen on merkittävä yksilön kannalta mutta myös saamelaisen yhteisön kannalta perinteiden siirtäjänä. Ikäihmisten sosiaalista hyvinvointia edistää mm. osallistuminen, itsensä tarpeelliseksi kokeminen, tieto-taidon opastaminen nuoremmille. Tässä toiminnassa hyötyvät myös sellaiset henkilöt, joiden on yleensä vaikea lähteä vierailuille tai muutoin sosiaalinen verkosto on heikko.

Valtakunnallisen hankkeen tavoite luo verkostoja sopi hyvin toteutettavaksi harvaan asutulla ja laajalla alueella. Se oli myös hyvin mielenkiintoinen haaste, koska toimijoina olivat seurakunnat ja järjestö, jolla on laajaa toimintaa saamelaisalueella.

Valtakunnallisen hankkeen tavoite tekee vaikuttamistyötä kulki mukana kaikessa toiminnassa koko hankkeen ajan, vaikka siihen ei erikseen valittukaan toimintamallia. Viestintä ja vaikuttaminen sisältyivät molempien toimijoiden arkityöhön, joten vaikuttamisen mukana olo oli luonnollinen osa työtä.

Saamelaisalueen kunnissa olosuhteet poikkeavat toisistaan sekä asukasmääriltään, palvelurakenteiltaan ja maantieteellisiltä olosuhteiltaan. Välimatkat kuntien sisällä ja kuntien välillä ovat todella pitkiä. Esim. Enontekiön kirkonkylästä on Inarin hallinnolliseen keskukseseen Ivaloon matkaa n. 350 km ja Utsjoen kirkonkylältäkin on Inariin matkaa n. 125 km.

Johtoryhmä päätti, että osa toiminnasta järjestetään siten, että kutsuttiin mukaan koko saamelaisalueelta, osittain niin, että mukaan kutsutaan Utsjoen, Inarin ja Vuotson alueelta ns itäpuoli ja osa toiminnasta on paikallista. Johtoryhmä totesikin heti aluksi, että on järkevää hyödyntää jo tiedossa olevia tapahtumia sekä SámiSoster ry:n muita hankkeita.

Lisäksi päätettiin, että hyödynnetään sekä yhdistyksen että seurakuntien yhteistoimintaverkostoa ja pyritään eri tahoja saamaan mukaan tapahtumien järjestämiseen, koska toiminnan juurruttamisessa paikalliset toimijat ovat tärkeitä. Päätettiin tarkistaa toteuttamissuunnitelmaa vuosittain.

3.3. Resurssit

- Kirkkopalvelujen myöntämä rahoitus yhdistykselle 39 193 €
- SámiSoster ry:n ”Pärjään kotona” -hankkeen resurssit ja projektikoordinaattorin työpanos
- SámiSoster ry:n toiminnanjohtajan työpanos

- SámiSoster ry:n Nuorten Utsjoki-hankkeen projektikoordinaattorin työpanos
- Työvoimahallinnon ja Enontekiön kunnan tuki pitkäaikaistyöttömien palkkauksessa
- SámiSoster ry:n Ovtastallan - perheiden yhdessäolo-hankkeen resurssit perhetapahtumissa

Kirkon saamelaistyö resurssit:

- Saamelaisdiakonissan työpanos toiminnassa, jossa väkeä Inarin ja Sodankylän saamelaisalueelta
- Saamelaispapin työpanos
- taloudellinen ja toiminnallinen yhteistyö Inarin seurakunnan diakoniatyön kanssa
- Utsjoen ja Enontekiön seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työpanos
- Tiivis yhteistyö omaishoitajille kohdistuvassa toiminnassa Inarin omaishoitajat ja läheiset ry:n Tupuli-projektin projektivastaavan kanssa

4. Anna&Arvo konkretisoituu monessa toiminnassa

Anna&Arvo- toimintamuodot olivat monipuolisia ja monenlaisia. Koska kysymyksessä oli kehittämishanke, erilaisten toimintamuotojen kokeileminen oli luonnollista. Kohdat 4.1. – 4.5. olivat toimia, joihin kutsuttiin mukaan ihmisiä koko saamelaisalueelta.

Kohdat 5– 4.7.2 olivat tapahtumia, joihin osallistui ihmisiä Pohjois-Lapin seutukuntaan kuuluvilta alueilta Inarista, Utsjoelta ja Sodankylän Vuotsosta.

Kohdassa 4.7.3. on kuvattu niitä toimia, joita edellisten lisäksi järjestettiin paikallisesti.

Saamelaisalueella järjestetyn toiminnan lisäksi Anna&Arvoon sisältyi verkostoituminen eri toimijoiden kanssa alueellisesti sekä Anna&Arvo- verkostoon valtakunnallisesti.

4.1. Vanhusten yhteinen tapahtuma vuosittain

SámiSosterin vuosittainen saamelaiden vanhusten tapahtuma oli yksi koko alueen tapahtumista. Tapahtuma on ollut suosittu vanhusten keskuudessa ja Anna & Arvo-hankkeen myötä mukaan on tullut myös lapsiperheitä.

Vuosittaista tapahtumaa on kierrätetty eri puolilla saamelaisaluetta ja yhden kerran on matka suuntautunut Ranua eläinpuistoon. Pitkien välimatkojen vuoksi tapahtuma on ollut vähintäänkin ”yhden yön reissu”.

Ohjelma on koostunut mm. saamenkielisestä rukoushetkestä tai messusta, vierailuista johonkin kohteeseen, kulttuuriohjelmasta, yhdessä olosta ja keskusteluista, yhdessä ruokailuista, tarinoinnista jne. Vanhukset ovat myös valmistaneet itse arpajaispalkintoja ja halunneet lahjoittaa ne ko. tapahtumissa järjestettyihin arpajaisiin.

Tämän vuosittaisen tapahtuman päärahoittajana on ollut Saamelaiskäräjien kulttuurilautakunta ja osa kuluista on maksettu Anna & Arvo -hankkeesta. Tapahtuma on ollut suosittu ja kerännyt jokaisella kerralla mukaan 100 – 150 henkilöä eri puolelta saamelaisaluetta.

Tämä tapahtuma on ollut ainutlaatuinen yhdessäolon mahdollisuus. Esim. Enontekiöltä on mukaan tullut ikäihmisiä, jotka eivät ole koskaan käyneet Inarissa tai sisämaan ihmisiä, jotka eivät ole nähneet koskaan aiemmin jäämerta.

Toisten paikkakuntien kirkot ovat myös kohteita, joissa on ollut mielenkiintoista käydä ja on monellekin ainutlaatuinen kokemus.

Yhdessäolo, uusien tuttavuuksien solmiminen, vanhojen tuttujen tapaaminen ovat aivan erityisen merkittäviä näissä tapahtumissa. On ollut ilo kuunnella sitä puheensorinaa, ja naurua, nähdä iloisia ilmeitä sekä aistia hyvää oloa. Erityinen ilo on ollut huomata että mukaan on tullut ihmisiä, joita ei yleensä saa kotoa mihinkään.

4.2. Vuosittaiset omaishoitajien leirit

Koko alueen kattavia tapahtumia olivat myös vuosittain järjestetyt omaishoitajien leirit. Leireihin oli suuri tarve monestakin syystä. Omaishoitajille, jotka asuvat syrjäkylillä, hankalien kulkuyhteyksien päässä kuntakeskuksista, on tarjolla tukitoimintaa ja vapaata vielä vähemmän kuin kirkonkyläiden omaishoitajilla. Suurimpia ongelmia omaishoitajatyössä ovat hoitajan vapaiden riittämättömyys, hoitajan jaksaminen ja vähäiset tukitoimet. Lisäksi korostuu sosiaalisten suhteiden vähäisyys, koska hoitaja on sidottu ympäri vuorokauden kotiinsa hoidettavan kanssa.

Omaishoitajat kohtaavat ongelmia myös omaishoitosuhteen päätyttyä, koska sosiaalinen verkosto on harventunut omaishoitosuhteen aikana. Ihmisen sairastuttua tai vammauduttua sosiaalinen verkosto kapenee huomattavasti. Naapurit, tuttavat, sukulaiset lakkaavat käymästä ja pitämästä yhteyttä. Omaishoitaja asuu hoidettavan kanssa kotona ja on sidottu hoitotyöhön ja kotiin. Myös hänen sosiaalinen verkostonsa kapenee huomattavasti, koska hänellä ei ole mahdollisuuksia ja voimia verkoston ylläpitämiseen. Sekä hoidettava ja hoitaja syrjäytyvät. Hoitosuhteen päätyttyä hoitajalla olisi mahdollisuus osallistua toimintaan, mutta hänelle ei ole enää entistä sosiaalista verkostoa eikä ole ollut mahdollisuuksiakaan verkoston luomiseen. Omaishoitajien tukitoiminnan kehittäminen ja sosiaalisen verkoston ylläpitäminen hoitosuhteen aikana luovat edellytyksiä hoitajien jaksamisessa ja selviytymisessä myös hoitosuhteen päätyttyä.

Anna & Arvo -hanke järjesti vuosittain omaishoitajille 3- päivän leirin Kakslauttasessa Tievatuvalla. SámiSoster ry oli jo kolme kertaa aiemmin järjestänyt vuosittaisen leirin Inarin seurakunnan leirikeskuksesta Pajakoskella, joten ohjelman ja ajankohdan suunnittelussa voitiin hyödyntää niitä kokemuksia. Toukokuun alku oli omaishoitajienkin mielestä sopiva aika kokoontua virkistäytymään, vaihtamaan ajatuksia sekä saamaan tukea toisilta omaishoitajilta.

Anna & Arvo - leirien teemana on ollut omaishoitajien jaksaminen, joka on mahdollistanut laajan osallistumisen, olipa hoitajana puolisolleen, vanhemmilleen, lapselleen, sisaruksilleen tai isovanhemmilleen.

Leirin sisältö muodostui levosta, virkistäytymisestä, luennoista, keskusteluista, ulkoilusta, yhdessä olosta ja yksin olosta. Leirillä käytettiin pohjoissaamen ja suomen kieltä. Leiriläisille järjestettiin myös ”hellimisenä ”, niska-hartiahierontaa sekä päinhierontaa.

Jokaiselle leirille osallistui 12- 20 omaishoitajaa. Vetäjinä olivat Inarin seurakunnan diakonissa Anja Karhula ja SámiSosterista projektikoordinaattori Leena Palojärvi ja toiminnanjohtaja Ristenrauna Magga sekä muita yhdistyksen työntekijöitä tarpeen mukaan. Leireillä kävi vierailevina luennoitsijoina mm geriatri, terveydenhoitaja, vanhustyönjohtaja, aluekoordinaattori jne.

Suurin osa omaishoitajasta oli ensimmäistä kertaa tällaisella virkistys leirillä, vaikka oli hoitanut omaistaan jopa kymmeniä vuosia. Leireistä muodostui hyvin tiiviitä, vaikka ohjelmaan ei ollut merkitty montaa luentoa. Siellä keskusteltiin, puhuttiin, itkettiin, naurettiin tai vain oltiin hiljaa. Päällimmäinen keskustelun aihe oli oma jaksaminen ja syyllisyys siitä, että oli jättänyt hoidettavansa jonkun toisen luokse tai hoivakotiin. Mutta koko kurssin ajan oli aistittavissa ja myös näkyi ilo ja positiivisuus yhdessäolosta ja mahdollisuudesta vain levätä ja olla. Usein kuultu lausahdus oli: ”ihanaa, olen saanut nukkua, syödä ja vain olla, kukaan ei ole vaatinut mitään”.

Tilanne, kun ollaan yhdessä useita päiviä uusien ihmisten kanssa, on aina yhtä jännittävää ja pelottavaa. Yhteinen teema kuitenkin yhdistää ja osallistujia yhdisti työ ja tehtävä, jossa ei tunneta työaikalakia eikä lasketa työtunteja. Eikä myöskään tarjota vapaapäiviä. Ihmiset olivat hyvin kiitollisia, että tällainen virkistysleiri heille tarjottiin. Oli liikuttavia tarinoita, raskaita tarinoita sekä suurta ihmetystä herättäviä tarinoita.

Omaishoitajat tekevät niin suuriarvoista työtä ja täytyy ihmetellä, mistä he saavat voimaa, jolla jaksavat vaikeinakin hetkinä. Omaishoitajilta erityisesti kiitosta sai väljä ohjelma ja ”helliminen”, hieronnat sekä aika, jonka sai itselle ja sai levätä, nukkua, istua valmiiseen ruokapöytään ja puhua muiden kanssa. ”Ongelmat tuntuivat

pienemmiltä, kun muillakin oli samanlaista”. Myönteistä palautetta sai myös se, että osallistujia oli eri paikkakunnilta.

Oli ilahduttavaa, kun omaishoitaja, joka koskaan aikaisemmin ei ollut leireillä, koki suurta iloa, että kotona tultiin toimeen, vaikka hän oli poissa ja hän kyyneleet silmissä kiitti mahdollisuudesta olla mukana.

Leirit eivät kuitenkaan saavuttaneet kaikkia omaishoitajia. On paljon hoitajia, jotka eivät joko sijaisen puutteessa tai muusta syystä, voi jättää läheistään lähteäkseen kahdeksi yksi pois kotoa. On myös niitä, jotka huolehtivat läheisestään ilman mitään sopimuksia ja korvauksia ja heille ei välttämättä mene edes tietoa leireistä ja vertaistoiminnasta, koska he eivät ole minkään tahon postituslistalla. Kerralla leirille osallistui 12- 20 omaishoitajaa.

Tiedottaminen ja etsivät työ ovat asioita, joita olisi kehitettävä asian parantamiseksi. Leirin vetäjien jaksamisesta huolehtiminen on myös asia, joka ei toteutunut parhaalla mahdollisella tavalla. Me vetäjät olimme suunnattoman väsyneitä kurssin loputtua ja yhteiskyyditysten ym. vuoksi meillä ei ollut omaa palautekeskustelua heti leirin jälkeen.

4.3. Lapin rovastikunnan järjestämä omaishoitajien kylpylämatka

Lapin rovastikunta on järjestänyt vuosittain Omaishoitajien virkistysmatkan kylpylään Kuusamon Tropicisiin tai Oulun Edeniin. Anna & Arvo - hanke on osallistunut ko. matkoihin maksamalla osan omaishoitajien matka- ja osallistumiskustannuksista Utsjoen, Enontekiön ja Inarin seurakuntien alueelta ja yhdistyksestä on ollut työntekijä mukana retkellä saamenkielisenä tukihenkilönä.

Rovastikunnan matka on aina marraskuussa, joka on kiireisintä aikaa porosaamelaisten keskuudessa. Poronhoitotyöt rytmittävät alueella ihmisten ajankäyttöä ja töitä. Muutama omaishoitaja on kuitenkin itse kunkin seurakunnan alueelta lähtenyt vuosittain mukaan ja matkalle lähtijöiden määrä on lisääntynyt vähitellen. Paitsi ajankohdan vaikutus, kyllä omaishoitajien mukaan lähtemiseen on vaikuttanut myös oma rohkeus ja tieto, että mukana on joku tuttava.

Anna & Arvo - hanke on toiminut paitsi tiedon levittäjänä myös mahdollistanut sen, että mukana on saamenkielinen vetäjä.

4.4. Kaksikieliset virsilaulutilaisuudet

Kaikkien seurakuntien alueella järjestettiin kaksikieliset virsilaulutilaisuudet. Virsien laulaminen saameksi ja suomeksi yhdessä oli teema, joka toi ihmisiä yhteen.

Tilaisuudet olivat koko alueella toteutettavia tapahtumia vaikka ne käytännössä toteutuivatkin paikallisesti. Tilaisuudet oli suunnattu perheille ja tavoitteena oli saada mukaan myös nuoria oppimaan saamenkielisiä virsiä. Yhteistyökumppanina oli Inarissa ja Vuotsossa Saamelaiskäräjien lastenkulttuuri-hanke ja Enontekiöllä koulut. Utsjoella ko. toiminta sisältyi vanhusten kerhojen toimintaan.

Pohdittaessa, miten opettaa nuoria tuntemaan saamenkielisiä uusia virsiä, eräs vanhus toi esiin hienon ajatuksen: vanhukset menisivät kouluille laulamaan yhdessä nuorten kanssa.

Se on toteuttamiskelpoinen ajatus ja sovittiin, että Saamelaiskäräjien lastenkulttuuri-hanke on yhteydessä kouluille järjestääkseen tapahtumia käytännössä.

4.4. Puolisonsa menettäneiden kurssi

Anna&Arvo- hankkeen johtoryhmässä pohdimme, millaisia tarpeita kokoontumisille on eri ryhmillä. Eräs ryhmä olivat iäkkäät , puolisonsa menettäneet henkilöt. Tarve kurssille nousi esille monissa eri yhteyksissä ja viimeisenä toimintavuonna se toteutettiin. Kurssi järjestettiin Kittilän seurakunnan leirikeskuksessa Rauduskylässä viikonlopputapaamisena.

Tapaamiseen osallistui saamelaisalueelta 9 henkilöä ja lisäksi muualta 9, joten leiriläisiä oli 18. Huomionarvoista oli, että mukana oli useita, jotka olivat toimineet omaishoitajana puolisolleen ja mukana oli useita miehiä. Useilla mukana olleilla ei myöskään aiempia kontakteja tällaisiin toimintoihin.

5. Inarin - Utsjoen – Vuotson alueen yhteiset tapahtumat

Pitkien välimatkojen takia oli taloudellisesti järkevämpää toimia osittain alueellisesti, jolloin ns. itäpuolen seurakunnat Utsjoki , Inari ja Vuotson alue, olivat helpommin saavutettavissa.

5.1. Joulujuhla

Inarin ja Utsjoen seurakuntien kanssa on järjestetty Anna & Arvo -hankkeen ajan lvalon seurakuntasalissa ikäihmisten joulujuhla, johon kutsuttiin mukaan Vuotson ja Karigasniemen alueen ikäihmisiä. Joulujuhla on laajennettu versio Inarin seurakunnan Pohjois-Inarin ikäihmisten joulujuhlasta. Joulujuhlaa on laajennettu sekä alueellisesti että kohderyhmän puolesta. Tapahtumaan on osallistunut vuosittain 80 – 90 henkilöä. Anna & Arvo -hanke osallistui kuljetus ja ruokailukustannuksiin ja lisäksi SámiSoster ry panoksena oli toiminnanjohtajan työaika.

Tapahtuma koostui jouluisesta ohjelmasta, josta vastasivat sekä Inarin seurakunnan työntekijät että vanhukset. Seurakunnan työntekijöiden vastuulla oli Tiernapojat, vanhusten vastuulla muu ohjelma. Yhteiset joululaulut ja perinteinen jouluruoka sekä eri alueiden vanhusten tapaaminen keskenään ovat luoneet tapahtumalle aivan erityisen tunnelman. Jouluruokailu on saavuttanut valtavan suosion ja sen jatkuminen olisi taattava jollakin tavalla.

5.2. Perheiden Yhdessäolopäivä

Anna & Arvo - hankkeen myötä on käynnistynyt vuosittainen perheiden yhdessäolo päivä teemalla: **Ahkkut ja ádjat lastenlasten ja perheiden** kanssa kylpylään.

Tapahtuman järjestelyissä on hyödynnetty SámiSosterin lapsiperheiden hyvinvointiin liittyvää hanketta ja yhdistetty siihen Anna & Arvo -hankkeen tavoitteita edistää sukupolvien välisestä kanssakäymisestä. Aloite isovanhempien ja perheiden

yhdessäolopäivästä tuli lapsiperheiltä. Kaikilla lapsiperheillä ei ole omia isovanhempia, joten tämä tarjosi myös ”laina” isovanhempiin tutustumisen.

Tapahtuma onkin ollut monella tapaa mielenkiintoinen ja laajeni vuosi vuodelta. Ensimmäisenä vuonna mukana oli 30 henkilöä, toisena vuonna jo keskimäärin 60 henkilöä ja viimeisenä vuonna n. 80 henkilöä.

Tapahtuman sisältö koostui n. 70 km:n linja-automatkasta, yhdessä olostä, yhteislauluista, rukoushetkestä Saariselän kappelissa, sekä uimisesta ja ruokailusta. Yhteiset linja-omatkat olivat tärkeitä tutustumisen, yhdessäolon ja ryhmäytymisen kannalta sen lisäksi, että ne olivat tärkeitä matkan onnistumisen kannalta taloudellisesti. Monille lapsille myös linja-omatka oli elämys, koska saamelaisalueella ei välttämättä linja-omatkoihin ole mahdollisuuksia kaikille.

Toinen tärkeä päivään liittyvä tapahtuma oli yhdessä ruokailu ja siihen liittyvä keskinäinen kanssakäyminen. Oli jännittävää nähdä, että eri ruokavaihtoehdoista kaikki aikuiset, myös kaikkein iäkkäimmät, halusivat valita ruuaksi lasten toiveiden mukaisesti hampurilaisaterian tai pizzan vaikka tarjolla olikin keittoruoka eivätkä he olleet maistaneet esim. pizzaa aiemmin.

Kolmas tärkeä yhdessäoloon liittyvä toiminta oli yhdessä uiminen tai poreammeissa istuminen. Uimataito ei ole aikuisten ja vanhusten keskuudessa niin kovin vahva, mutta nuoret ja lapset osasivat taidot ja tapahtumassa olivat erinomaisia rohkaisijoita vanhempia ihmisiä uskaltamaan altaaseen. Se oli riemukasta.

Koko päivän punainen lanka oli yhdessäolo ja yhdessäolopäivään liittyikin vahvasti koko ryhmässä toinen toisistaan huolehtiminen ja auttaminen. Mukana oli lapsiperheitä, joista oli molemmat tai vain toinen vanhempi mukana ja mikä parasta, mukana oli isovanhempia lastenlapsineen ilman lasten vanhempia. Mutta oli myös vanhuksia, joilla ei ole omia lastenlapsia. He kuitenkin halusivat tulla mukaan ja olla ”isovanhempina” heidän omien sanojensa mukaan.

Yhteistyökumppaneina toteuttamassa olivat SámiSosterin eri hankkeiden ja Inarin seura-kunnan lisäksi MLL:n / Inarin osasto, Vuotson saamelaisyhdistys ja Suomen saamelaisten keskusjärjestö ry.

6. Paikallista toimintaa

Yhteisten tapahtumien lisäksi kullakin paikkakunnalla anna&arvo toimi paikallisesti. Toiminta siellä tukeutui paljon olemassa olevaan toimintaan ja osaksi SamiSosterin hanketoimintaan. Inarin alue oli hankkeen keskiössä koko hankkeen ajan ja Inarin seurakunnalla oli jo monipuolista toimintaa, joten erikseen ei yksinomaan Inarin alueelle järjestetty erillisiä tapahtumia.

6.1. Enontekiö

Valtakunnallinen vanhustenviikko on lokakuun ensimmäisellä viikolla ja silloin ainakin Enontekiöllä eri tahot huomioivat vanhusten viikon ja järjestetään erilaisia tilaisuuksia vanhustenviikon kulloisenkin teeman pohjalta. SámiSoster ry:n Birgen ruovttus – Pärjään kotona – projekti on järjestänyt vanhustenviikon juhlan vuosina 2007 -2008. Anna ja Arvo – hanke on ollut luonnollinen osa näitä tapahtumia. Tapahtumat on järjestetty Enontekiön kirkonkylällä Hetassa, seurakuntakodin tiloissa. Tapahtumiin on järjestetty kuljetus eri puolilta suurta kuntaa, ja näin tilaisuuksiin saatiin n. 40 – 50 ihmistä kummallakin kerralla. Tilaisuuksien ohjelmassa on ollut mm. yhteislaulua, hartaus, juhlapuhe, ja lopuksi juhlalounas kahveineen.

Pärjään kotona – projekti on järjestänyt **ikäihmisille kerhoja** jo vuodesta 2005 lähtien, viime vuosina yhteistyössä Enontekiön kunnan ja seurakunnan kanssa. Anna ja Arvo – hanke oli esillä myös näissä kerhoissa, ja saamelaispappi Tuomo Huusko vieraili virsilaulutilaisuuksien merkeissä kerhoissa.

Omaishoitajien vertaistoimintaa on järjestetty Enontekiöllä jo vuodesta 2006 alkaen, ja näiden vertaistapaamisten avulla on aktivoitu omaishoitajia, jaettu erilaista

omaishoitajia koskevaa tietoa ja rekrytoitu omaishoitajia myös osallistumaan virkistysleireille.

6.2. Utsjoki

Utsjoen seurakuntasisaren palaute:

” 10 vuoden kokemukseni jälkeen seurakuntatyössä olen huomannut, kuinka tärkeää ikäihmisille on yhteiset tapaamiset ja sehän on aivan selvä asia varmasti kaikkialla, mutta erityisesti täällä pohjoisessa, missä matkat terveystakeskukseen, asiointiin ja jopa naapuriin ovat pitkät.

Kanssakäymiset toisten kanssa ovat vähentyneet ja mökkiytymisen riskit ovat lähellä; tarkoittaen, kun yhteydenpito loppuu, ihminen jumittuu kotiinsa eikä enää välitäkään tavata toista. Yksinäisyydessä masentuminen voi olla tuhoisaa ja esim. dementian oireet saattavat jäädä havaitsematta ennen kuin sairaus on jo kehittynyt liian pitkälle.

Pankkipalveluiden loputtua sekä Nuorgamissa että Karigasniemessä ainoa pankki on Utsjoella ja ikäihmisille on hyvin tärkeää päästä itse asioimaan kuten ennen vanhaan pankkineidin kanssa ja samalla saa kysyä suoraan ihmiseltä tiliin liittyviä asioita.

Suuri menoerä vanhusten yhteen saattamisessa seurakunnalle ovat kuljetuskustannukset. Anna ja Anna-arvo hanke on mahdollistanut vanhusten osallistumiset. Yhteistyöllä voidaan toteuttaa ikäihmisten kuljetus kuntakeskukseen ja ao. tapaamisiin.

*Utsjoella ikäihmisten kohtaaminen: **tempauspäivä**, jolloin varsinkin Ylä-tenon asukkaat voivat käydä ruokailemassa seurakuntakodilla, pankissa, kaupoissa, sairaalassa tapaamassa omaisiaan ja tuttujaan; siellä pidetään myös hartaushetki yhdessä asukkaiden ja vierailijoiden kesken. Päivänpäätteeksi huipentuma; sähköttelu Ylä-tenon ikäihmisten ja Nuorgamilaisten välillä koulukeskuksen liikuntasalissa. Koko päivän toimintaa, mutta illaksi omaan kotiin.*

*Yhdessä ruokailu on enemmän kuin vatsantäytettä, varsinkin, jos ruoka on rakkaudella valmistettu, niin kuin tapaamisessamme oli. Ruokailu kuului osana **Utsjoen Yhteisvastuuviikkoa**, jolloin tarjottiin perinneruokia. Suurin osa ruokatarvikkeista kerjättiin lahjoituksina. Sanoipa eräs lahjoittaja, että hän on juossut viikon jo pakoon sisarta, kun tiesi tämän tulevan kysymään, antaisiko juuri hän tietyn ruokatarvikkeen. Mutta niin vain ei päässyt pakoon ja sisar sai jauhelihan.*

Yllätys oli, kun kysytyjen talkooemäntien lisäksi tuli aina ylimääräisiä ja vaikka keittiössä oli parhaimmillaan 5-6 emäntää, kaikki olivat tarpeeseen. Seurakuntasali, joka on kuin elämä itse; välillä hienoa Itsenäisyyspäivää varten koristeltuna ja saa olla myös trendivaatteiden myyntipaikkana, kirpputorina. Todella upeaa on, että ihmiset lahjoittavat vanhoja vaatteita, joista toisille tulee uusia. Kirpputori on elämäntapa, hauska ja hyödyllinen ja aina sieltä jotain löytää, vaikkei

ollut aikonut mitään ostaa. Utsjoella on eläkkeellä oleva ammattitaitoinen hieroja, joka kerran ehdotti sisarelle, voisiko hän tulla hieromaan Yhteisvastuun hyväksi, eli antaisi hierontapalkkiot keräykselle.”

Utsjoella toimivat seurakunnan järjestämänä vanhusten kerhot **Ilolas boddu ja doaivvu boddu**, Karigasniemellä, Utsjoen kirkonkylällä ja Nuorgamissa. Näistä Karigasniemen kerho on vaikeimmin saavutettavissa vaikeiden liikenneolosuhteiden vuoksi ja niissä Anna&Arvo on mahdollistanut vanhusten osallistumisen laajasti Tenojoki varresta ja Kaamasmukasta.

Utsjoella vuosittainen **kirkkopäivä** on rajakirkko, joka järjestetään joko Utsjoella tai Norjan puolella Karasjoen kirkossa tai jossain muualla rajalla. Anna&Arvo oli mukana mahdollistamassa osallistumisen rajakirkkoon samoin kuin vanhusten kirkkopyhään Utsjoen kirkossa.

6.3. Vuotso

Vuotson alueen saamelaiset osallistuivat vuosittain **Ivalossa järjestettyihin** tilaisuuksiin, joihin heille järjestettiin kuljetus.

Kaksikieliset virsilaulutilaisuudet järjestettiin Vuotsossa, kuten muillakin paikkakunnilla. Sodankylän kirkossa oli **piispan tarkastus**, johon vuotsolaiset osallistuivat joukolla anna&arvo- hankkeen avulla.

7. Syntyikö toimintamalli

Koko Anna&Arvo- toimintamuoto perustui laajaan verkostoon ja hyvään yhteistyöhön. Valtakunnallisen hankkeen toimijat, 11 paikkakuntaa, kokoontuivat verkostotapaamisiin kaksi kertaa vuodessa. Tapaamiset pitivät meidän ryhmämme tiiviisti mukana osana valtakunnallista hanketta. Verkostokokootumiset myös jäntevöittivät toimintaa ja veivät hanketta eteenpäin. Oli mielenkiintoista tutustua eri puolilla Suomea tehtävään työhön ja samalla kuulua osana sitä työtä. saamelaisalueen hankkeesta meitä oli koko ajan mukana kokoontumisissa vähintään kolme osallistujaa.

Saamelaisalueella itse kullakin paikkakunnalla verkosto oli monisäikeinen ja uusiutuva. Perustoiminnan verkosto muodostui seurakunnista ja SamiSosterista. Sodankylän seurakunta ei juurikaan osallistunut yhteistyöhön, liekö syy ollut myös siinä, ettei meiltä tieto kulkenut tarpeeksi hyvin heille saakka. Sen sijaan saamelaisalueeseen kuuluvan Vuotson alueen kodinhoitaja oli merkittävä ja aktiivinen yhdyshenkilö verkostossa ja kylän asukkaat olivatkin aktiivisesti mukana anna&arvossa.

Anna&Arvo- verkostoon saatiin toimijoiksi itse kuhunkin tapahtumaan tai toimintaan tilanteen, paikkakunnan ja myös ajankohdan mukaisesti. Milloin saatiin mukaan julkisia toimijoita (kuntia ja seurakuntia), milloin järjestöjä, eri projektien toimijoita jne. Ilman toimivaa yhteistyötä ja yhdessä tekemistä ei anna&arvo olisi edes toteutunut. Tiivis yhteistyö saamelaisdiakonissan ja Birgen Ruovttus-koordinaattorin välillä mahdollisti verkoston toimivuuden maantieteellisesti laajalla neljän seurakunnan alueella. Verkostomaisen toimintamallin syntymisen mahdollisti SamiSoster ry:n Birgen Ruovttus kehitetty toimijaverkosto, joka laajentui yhteistoiminnaksi seurakuntien kanssa. työskentelytapa. Verkoston toimivuuden takasi koordinaattori, joka on välttämätön tällaisessa toimintamallissa.

8. Anna&Arvo haastattelut saamelaisalueella

Anna&Arvo- paikkakunnilla haastateltiin vuonna 1930 syntyneitä ihmisiä. Kysymyksillä haluttiin selvittää vanhusten selviytymistä arjessa. Haastateltavia ikäihmisiä pyydettiin kertomaan mm. mitkä asiat heidän mielestään estävät tai edistävät ihmisarvoisen vanhuuden toteutumista. Haastattelut suoritettiin yhteisellä lomakkeella. Haastattelut toimivat myös Mervi Luotosen ammattikorkeakoulun opinnäytetyön aineistona (Luotonen 2007).

SámiSoster ry suoritti saamelaisalueella haastattelut helmikuussa 2007. Yhdistys palkkasi Utsjoelle kuukaudeksi Helga Wuopion haastattelutyöhön. Enontekiön alueella haastattelut suoritti projektikoordinaattori Leena Palojärvi, Inarin alueella seurakunnan työntekijät ja Vuotson alueella alueen kodinhoitaja.

Haastateltuja oli yhteensä 20, joista naisia 35 % ja miehiä 65 %. Saamelaisalue oli ainoa alue, jossa haastatelluissa oli miesenemmistö. Kaikilla saamelaisalueen paikkakunnilla yli 90 % 75-vuotiaista asui omassa kodissaan. Utsjoella kaikki haastateltavat asuivat omassa kodissaan. Saamelaisalueella 45 % asui yksin, 50 % puolison kanssa ja loput yhteisöissä tai lapsen kanssa. Asunto-oloihin oltiin pääasiassa tyytyväisiä. Lapissa koettiin pitkät matkat erittäin ongelmallisina. Saamelaisalueella haastateltavat eivät valittaneet kauppojen etäisyyttä, mutta sen sijaan palvelujen saatavuuden ongelmat hämmittivät.

Yksi hyvinvoinnin mittareista on mahdollisuus käydä asioimassa kodin ulkopuolella esim. kaupassa, pankissa tai kyläilemässä. Haastatelluista 15 % kävi harvoin tai ei ollenkaan kodin ulkopuolella.

Oman terveyden kokeminen hyväksi tai erittäin hyväksi oli yleistä. Saamelaisalueella erittäin hyväksi tai hyväksi koki terveytensä 90 % haastatelluista. Osalla oli vaikeita sairauksia, mutta yleisemmin huoletti liikuntakyvyn menettäminen tai oman itsenäisen selviytymiskyvyn väheneminen ja tarvittavan avun saamisen vaikeus.

Läheisten ihmisten määrä vaihteli huomattavasti. Saamelaisalueella yksi neljäsosa totesi, ettei heillä ole läheisiä ihmissuhteita. Silti he eivät olleet vastanneet olevansa yksinäisiä. Läheisiksi korostuivat aviopuoliso 55 %, lapset ja lastenlapset 35 %, sisarukset ja muut sukulaiset 5 % ja naapuri 5 %. Utsjoki oli ainoa paikka, jossa joku oli merkinnyt naapurin läheisimmäksi ihmiseksi.

Merkittävimpana yhteydenpitotapana saamelaisalueella pidettiin vierailuja toisten luona. Harrastuksista merkittävin saamelaisalueella oli liikunta (90 %), televisio (70%) ja lukeminen (60%). 20-26 % ikäihmisistä kävi kerhoissa usein ja lisäksi oli jossain määrin ihmisiä, jotka osallistuivat kerhotoimintaan ainakin joskus (15%). Saamelaisalueella 35 % oli merkinnyt muun harrastuksen, joka yleisimmin oli marjastamista, kalastamista tai metsästämistä.

Seurakuntaan kohdistuvia pettymyksiä oli kirjattu, ettei seurakunta tavoita kaikkia vanhuksia, ilon aiheina oli mm. tilaisuudet, joissa sai puhua saamenkieltä ja tavata

muita ihmisiä. Saamelaisalueella jumalanpalveluksiin ainakin muutaman kerran vuodessa oli osallistunut 65 % vastaajista. Hartaustilaisuuksissa oli käynyt 35 % vastaajista ja 20 % oli osallistunut vähintään muutaman kerran vuodessa kerhoihin. Diakoniatyöntekijä oli käynyt kotikäynnillä 10 % vastaajista luona. Kukaan vastaajista ei ollut käynyt diakoniatoimistossa. Seurakunnassa oli tuttu työntekijä 84 % vastaajista.

Saamelaisalueella vain muutamat olivat vastanneet kysymykseen, miksi eivät osallistuneet seurakunnan toimintaan. Niitä, jotka vastasivat, heitä rajoitti oma kunto ja kuljetusten puute. Vain yksi totesi, ettei hänellä ole varaa osallistua. Vanhukset kokivat retket omaksi toimintamuodoksi ja 45 % oli osallistunut seurakunnan retkiin ja matkoihin. Päiväretket koettiin hyväksi.

Kysyttäessä, miten vanhukset kuvaisivat saamelaista vanhustyötä, kaikissa vastuksissa nousi auttajan saamenkieli tärkeimmäksi asiaksi.

” Hoitajien pitäisi puhua saamenkieltä, että sellainenkin vanhus, jolla on huono suomenkielen taito tulisi ymmärretyksi. On turvallista ,kun saa puhua saamea lääkärin ja hoitajan kanssa. Erilaisia tapaamisia, joissa voi puhua saamea. Saamenkielen kuuleminen on tärkeää, jospa olisi joku, jonka kanssa puhua äidinkieltä. Juhlissa käytettäis saamenpukuja ja hoidossa ja palvelussa ja jokapäiväisessä toiminnoissa puhuttais saamea. vanhanajan tapaan vois mennä kyläilemään ilman ajanvarausta. Saamelainen työntekijä, joka tuntee kulttuurin ja puhuu saamea. saamelaisen perinteen pitäisi näkyä enemmän jokapäiväisessä työssä. Perinneruuat, virsien veisaaminen, kirjojen lukeminen, käsityöt, ne kaikki ovat tärkeitä jokapäiväisessä työssä saamen kielen lisäksi”.

Odotuksia SamiSosterin suuntaan oli mm. lisää mukavia reissuja ja tapahtumia. Yhdistyksen odotettiin myös järjestävän vanhusten viriketoimintaa saamen kielellä sekä vierailuja vanhusten luona. Lisäksi toivottiin kotiin annettavan avun järjestämistä sekä apua lumi- ja puutöissä.

9. Johtopäätöksiä

Valtakunnallisesti Anna&Arvo- hankkeen tavoitteiden toteutumista arvioitiin Diakonia-ammattikorkeakoulun yliopettaja Raili Gothonin tekemässä tutkimuksessa, jonka raportti julkaistiin 11.5.2009 Helsingissä.⁴

Saamelaisalueella Anna&Arvo oli yllättävän monipuolinen ja mahdollistava projekti, jolla saavutettiin laajasti ihmisiä eri puolilta saamelaisaluetta. Toiminnan laajuuden ja monipuolisuuden huomioiden anna&arvo toteutettiin suhteellisen vähillä resursseilla.

Vajaan kolmen vuoden aikana rahaa oli käytössä yhteensä n. 40 000 € ja lisähenkilöstöä oli pari kertaa määräaikaisesti kuukauden- kahden jaksoina.

Saamelaisalueen laajuuden vuoksi suurimmat menoerät liittyivät vanhusten matkakustannuksiin. Juuri pitkät matkat ja huonot liikenneyhteydet ovat suurin este vanhusten osallistumiselle yhteisiin tapahtumiin.

Anna&Arvo- toiminta otettiin vanhusten ja perheiden keskuudessa ilolla vastaan, palaute on ollut yksinomaan myönteistä. Arvioitaessa, mitä vaikutuksia anna&arvolla on ollut yksittäisille ihmisille, voi ensin todeta, ainakin iloa toisesta ihmisestä, lähimmäisestä eri tilaisuuksissa. Se on myös antanut toivoa uudestaan tapaamisesta, uusista tapahtumista taas joskus.

Yhteisiä alueellisia tapaamisia saamelaisessakaan kulttuurissa ei nykyään juuri ole kirkollisten toimitusten lisäksi. Anna&Arvo- toiminta onkin tukenut saamelaisten perinteistä tapaa kokoontua yhteen. Kaksikielisellä ja toisinaan pelkästään saamenkielisellä toiminnallaan Anna&Arvo on edistänyt saamen kielen käyttöä ja eri tapaamisiin mukaan ovat tulleet perheet ja nuoret, joten sukupolvien kanssakäyminen on toteutunut. Teema *etsii ja auttaa vanhuksia sekä luo mahdollisuuksia tulla toisten pariin* toteutui hyvin.

⁴ Tutkimus yhteisvastuuhanke toteutumisesta. Raili Gothoni, 2009

Toisena tavoitteena meillä oli kehittää toimintamallia, joka toimii haja-asutusalueella, tukee eri sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja tukee vanhusten toimintakykyä. Se on ollut mielenkiintoinen ja haastava tehtävä ja siinä Anna&Arvo onnistui hyvin. Me loimme toimintatapaa, jossa julkinen yhteisö (seurakunta) ja järjestö voivat tiiviisti toimia yhdessä yhteisten tavoitteiden toteuttamiseksi. SamiSosterilla ei aiemmin ole ollut seurakuntien kanssa näin tiivistä yhteistyötä, ei edes kirkon saamelaistyön kanssa. Anna&Arvon toiminnan kautta on tutustuttu toinen toistemme työhön, erilaisiin työskentelymahdollisuuksiin sekä kehitetty yhteistä työskentelyä. Yhdessä tekeminen saatiin toimivaksi ja uskon, ettei se lopu anna&arvo- hankkeen päätyttyä.

Osansa onnistuneeseen verkostotyöskentelyyn on valtakunnallisen hankkeen vetäjillä, koska valtakunnalliset verkostokokoukset tukivat ja kannustivat meitä työskentelemään yhdessä. Valtakunnallisen hankkeen vetäjän myös vaativat meiltä tuloksia ja se oli hyvä tuki suunnitelmallisessa etenemisessä.

Anna&Arvolla oli suuria onnistumisia, jotka jäävät elämään projektin jälkeen. Verkostomainen toimintamalli on tapa, josta on jo vaikea päästä eroon. Meitä toimijoita on saamelaisalueella vähän ja harvassa, joten asiat eivät onnistu, jos niitä yrittää yksin puurtaa. Meidän kannattaa tehdä yhdessä jo senkin vuoksi, että saavutamme alueen vanhukset ja perheet paremmin. Yhdessä meille on heille enemmän annettavaa.

Suuriin onnistumisiin kuuluu suuren suosion saavuttanut vanhusten yhteinen jouluruokailu, vanhusten saattaminen toisten luokse. Se on säilytettävä tavalla tai toisella. On yhdessä etsittävä keinoja, millä tavoin rahoitetaan vanhusten matkat ja ruokailut tuohon tapahtumaan, mahdollistetaan vanhusten tuleminen yhteen tapaamaan tuttuja, tutustumaan uusiin ihmisiin, löytämään yhdessä joulun odotuksen iloa.

Omaishoitajien tukeminen on myös yksi suurista haasteista, jotka anna&arvo käynnisti. Omaishoitajien leirien hyvät palautteet antavat pontta jatkaa vuosittaisten leirien järjestämistä. Ne antavat myös eväitä vaikuttaa omaishoitajien tilanteen

parantamiseksi, viemään kuntien ja valtakunnan päättäjille ja muille toimijoille viestiä monista epäkohdista, joita omaishoitajien jaksamiseksi olisi korjattava.

Hankkeen epäonnistumiset ja negatiiviset kokemukset liittyivät henkilöressurssien vähäisyyteen. Anna&Arvo hanke vietiin läpi oman työn ohessa ja se ei ollut työntekijöiden kannalta lainkaan miellyttävää. Se oli raskasta ja vaativaa ja väsyminen yllätti meidät jokaisen jossakin vaiheessa. Hankkeen toiminta-alueena oli koko saamelaisalue ja toiminnan sisältö monipuolinen, joten anna&arvo työllisti suhteellisen paljon. Johtoryhmän kokoontumiset pidettiin pitkien matkojen vuoksi harvoin ja yhteydenpito keskenämme oli pääosin puhelimella ja sähköpostilla.

Hankkeen toteuttamisen näin onnistuneesti mahdollistivat paitsi seurakunnan saamelaistyöntekijät ja Utsjoen seurakuntasisar niin ennen kaikkea Birgen Ruovttus-hankkeen osaava ja joustava koordinaattori ja työvoimatuella työllistetyt henkilöt. Sen lisäksi Samisosterin muut työntekijät joustivat tarpeen mukaan.

Hankkeen tiedottaminen oli myös asia, jota olisi voinut tehdä paremmin. Sitä olisi voinut tehdä useammin ja säännöllisesti. Toki eri tapahtumien, leirien ja matkojen tiedottaminen hoidettiin mallikkaasti, mutta mielellämme olisimme pitäneet enemmän esillä anna&arvo- teemaa. Vähäiset henkilöressurit ja ainainen kiire paljojen töiden takia painoivat kuitenkin vähemmän akuutit tehtävät pinon alimmaiseksi.

Tarkasteltaessa, mitä anna&arvo antoi muuta kuin aiemmin kuvatuissa toiminnoissa saatuja kokemuksia, tuloksia sekä iloa työstä sekä toimijaverkoston. Anna&arvo antoi aina uusia ideoita. Me tutustuimme eri puolilla Suomea työskenteleviin ihmisiin, kuulumme erilaisia tapoja tehdä milloin mitäkin virikettä jne. Ja sitten me ideoimme! Me saimme aina uusia ideoita milloin toinen toisiltamme, milloin verkostosta tai vanhuksilta. Anna&Arvo oli rikas projekti.

Anna&Arvo- hankkeessa saavutettujen tuloksien, toimintatapojen ja ideoiden edelleen työstämiseksi, arkityöhön juurruttamiseksi ja ympäristöön levittämiseksi tarvitaan sitkeyttä, rohkeutta ja lujuuutta,

” sellaista lujuttua kuin tunturikoivulla on . Vuodesta toiseen lumi ja jää painavat sitä, mutta lujana se säilyttää elämän sisällään. Se kaivaa juurensa syvälle tunturin rakkaan ja pysyy siinä uskollisesti. Se imee elämän itseensä lähes olemattomasta mullasta ja pysyy ja kasvaa ja lujittuu!

- Annikki Marjala-

Lähteet

Anna&Arvo. Tutkimus yhteisvastuuhankkeen toteutumisesta. Raili Gothoni, 2009

Lapin liitto: väestö 21.2.2008,

Saamelaiskäräjät. Saamelaisten määrät 31.12. 2008.

SamiSoster ry toimintastrategia 2009- 2011

SamiSoster ry. Toimintakertomus 2008

Anna & Arvo hankkeen vuosiraportit

Verkostokoontumisten ennakkotehtävät ja muistiot